

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas ielā 25, Rīgā, LV-1010; Tālr.:67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2013.gada 24.jūlijā Nr. 6-1/1521

Biedrībai „Par latu, pret eiro”
[.]

Par iesnieguma izskatīšanu

Tiesībsarga birojā tika saņemts Jūsu 2013.gada 27.jūnija iesniegums (reģistrēts 27.06.2013 ar Nr.1422). Iesniegumā Jūs norādāt, ka Latvijas Republikas Saeima (turpmāk - Saeima), 2013.gada 21.janvārī pieņemot Eiro ieviešanas kārtības likumu, ir prettiesiski pārkāpusi balsstiesīgo vēlētāju vēlēšanu tiesības, kā arī Satversmes 101.pantu. Jūs lūdzat tiesībsargu ierosināt pārbaudes lietu un sniegt atzinumu par Saeimas, Ministru kabineta un Centrālās vēlēšanu komisijas darbībām eiro ieviešanas sakarā, kuru rezultātā skartas Latvijas Republikas pilsoņu tiesības vēlē.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk - Eiropas Cilvēktiesību konvencija) Pirmā protokola 3.pants nosaka:

„Augstās Līgumslēdzējpusēs apņemas ik pēc zināma saprātīga laika posma organizēt brīvas un aizklātas vēlēšanas apstākļos, kas veicina tautas viedokļa brīvu izpausmi, izvēloties likumdevēju varu.”

Satversmes 101.pants nosaka:

„Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu. Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā. Ikvienam Eiropas Savienības pilsonim, kas pastāvīgi uzturas Latvijā, ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties pašvaldību darbībā. Pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda.”

Vispirms vēlos norādīt, ka Latvijas Republikas pilsoņu vēlēšanu tiesības ir jānošķir no tautas tiesībām piedalīties likumdošanas procesā. Latvijas konstitucionālās sistēmas kontekstā vēlēšanu tiesības, kas paredzētas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Pirmā protokola 3.pantā attiecas uz indivīda tiesībām piedalīties vēlēšanās, kurās tiek ievēlēts likumdevējs,¹ un ietver tiesības vēlē un tikt ievēlētam. Tādējādi Jūsu iesnieguma kontekstā Eiropas indivīda vēlēšanu tiesību aizskārums netiks vērtēts.

¹ Leach Philip „Taking Case to the European Court of Human Rights”, Second Edition, Oxford University Press, 2005, p.366.

Kā norādīts Jūsu iesniegumā, Latvijas Republikā tauta pamatā realizē savu gribu ar netiešās (pārstāvniecības) demokrātijas institūciju starpniecību. Tomēr kā ir secinājusi Satversmes tiesa, „*Satversme paredz četrus veidus, kādos pilsoņi var īstenot savu gribu:*

- 1) *tieši ievēlot savus priekšstāvjus valsts likumdošanas orgānā – Saeimā (Satversmes 6.-9., 14.pants);*
- 2) *pašiem tieši darbojoties kā likumdevējam, pieņemot likumus vai Satversmes grozījumus (Satversmes 64., 65., 78.-80.pants);*
- 3) *lemjot par Saeimas pieņemtajiem likumiem vai Satversmes grozījumiem (Satversmes 72.-75., 77., 79., 80.pants);*
- 4) *lemjot par Satversmē noteiktiem jautājumiem, kas nodoti tautas nobalsošanai (Satversmes 48.pants, 68.panta trešā un ceturtā daļa).”²*

Tādējādi vēlētāju individuālās tiesības var tikt attiecinātas uz iespējam piedalīties kādā no šiem tautas gribas izteikšanas veidiem.

Satversmes 101.panta pirmais teikums paredz Latvijas pilsoņu tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā. Tautas likumdošanas tiesību kontekstā svarīgs ir arī Satversmes 80.pants, kurš nosaka, ka „*tautas nobalsošanās var piedalīties visi Latvijas pilsoņi, kuriem ir balsstiesības Saeimas vēlēšanās.*”

Jūsu iesniegumā paustās sūdzības pamatā ir saistītas ar diviem tautas gribas izteikšanas veidiem - (i) obligatorisko referendumu par Satversmes 1.panta grozījumiem; un (ii) tautas likumdošanas iniciatīvu, ierosinot grozījumus Satversmē (Satversmes 78.pants). Tādējādi, saistībā ar Jūsu iesniegumu, Satversmes 101.un 80.pantā noteiktās vēlētāju tiesības būtu attiecināmas uz tiesībām piedalīties tautas nobalsošanā saskaņā ar Satversmes 77.pantu, kā arī parakstu vākšanā par Satversmes grozījumu iesniegšanu Saeimai saskaņā ar Satversmes 78.pantu.

Tomēr gan Satversmes 101.pantā, gan 80.pantā nostiprinātās vēlētāju tiesības nav absolūtas. Vēlētāja tiesību izmantošanas priekšnoteikums ir Satversmē pieļautajos gadījumos un likumā paredzētā kārtībā organizēts referendums vai parakstu vākšana par Satversmes grozījumu projekta iesniegšanu Saeimā.³ Tādējādi, lai konstatētu vai vēlētāju tiesības piedalīties valsts darbā ir tikušas ierobežotas, ir jānoskaidro, vai parakstu vākšanai saskaņā ar Satversmes 78.pantu, kā arī referenduma rīkošanai saskaņā ar Satversmes 77.pantu ir bijis likumīgs pamats.

Satversmes grozījumu projekta iesniegšana

Satversmes 78.panta pirmās daļas pirmais teikums nosaka, ka „*ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju ir tiesība iesniegt Valsts Prezidentam pilnīgi izstrādātu Satversmes grozījumu projektu vai likuma projektu, kuru Prezidents nodod Saeimai.*” Tādējādi Satversmes Sapulce, pieņemot Satversmes 78.pantu tautas likumdošanas iniciatīvas tiesības ir ierobežojusi divējādi: pirmkārt, nosakot, ka šādas tiesības ir ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju, un, otrkārt, ka tautas iesniegtajam likumprojektam ir jāatbilst kritērijam – „*pilnīgi izstrādāts*”.

Attiecībā uz otro prasību Satversmes tiesa ir secinājusi, ka likumprojekta atbilstības pārbaudei likumdevējs ir tiesīgs noteikt tādu kārtību, ka konstitucionālās

² Satversmes tiesas 2009.gada 19.maija spriedums lietā Nr.2008-40-01, 11.punkts.

³ Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01,13.3.punkts.

prasības izpildes pārbaudē tiek iesaistītas citas institūcijas, konkrētajā gadījumā Centrālā vēlēšana komisija.⁴ Turklāt Satversmes tiesa ir noteikusi, ka par pilnīgi izstrādātu nav atzīstams likumprojekts, kas tā pieņemšanas gadījumā nonāktu pretrunā ar Satversmē ietvertajām normām, principiem un vērtībām.⁵ Satversmes tiesa ir arī secinājusi, ka Latvijas Satversmes sapulce, ietverot Satversmē 68.panta pirmo daļu, nav pieļāvusi tādu iespēju, ka Latvijas valsts varētu nepildīt savas starptautiskās saistības.⁶ Visiem valsts varas orgāniem, tai skaitā tautai, realizējot tai piešķirtās tiesības, ir pienākums ievērot Satversmi. Tādējādi likumdevējs var paredzēt, ka par pilnīgi izstrādātu nav atzīstams likumprojekts, kas tā pieņemšanas gadījumā nonāktu pretrunā ar Latvijas starptautiskajām saistībām.⁷

Latvijas pievienošanās Eiropas Ekonomikas un monetārajai savienībai (eirozonai) ir cieši saistīta ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā saskaņā ar noteikumiem, kas bija iekļauti Latvijas Republikas pievienošanās līgumā Eiropas Savienībai.⁸ Minētā līguma 4.pants nosaka, ka „katra jaunā dalībvalsts no pievienošanās dienas piedalās Ekonomikas un monetārajā savienībā kā dalībvalsts, uz ko attiecas izņēmums, kā tas definēts EK līguma 122. pantā.” Eiropas Kopienų dibināšanas līguma (turpmāk – EK līgums) 122.pants, savukārt nosaka, ka valsts pievienošanās eirozonai var tikt atlikta līdz tā būs izpildījusi visus nepieciešamos ekonomiskos kritērijus eiro ieviešanai. Tādējādi abas šīs normas paredz, ka Latvija iestājas Ekonomikas un monetārajā savienībā tiklīdz līgums par pievienošanos Eiropas Savienībai stājas spēkā, taču faktiskā eiro ieviešana tiek atlikta līdz brīdim, kad valsts būs ekonomiski gatava valūtas maiņai.

Grozījumi Satversmē, kas paredzētu noteikt latu kā vienīgo nacionālo valūtu un legālo maksāšanas līdzekli, tādējādi nonāktu pretrunā ar Latvijas starptautiskajām saistībām. Tādējādi, šādi grozījumi saturiski nav atbilstoši Satversmes normām, un šāda likumprojekta reģistrācija nebūtu uzskatāma par tiesisku. Tādējādi var secināt, ka **Centrālā vēlēšanu komisija, pieņemot lēmumu par atteikumu reģistrēt Jūsu iesniegto Satversmes grozījumu projektu, ir rīkojusies likumīgi un nav konstatējams vēlētajam Satversmes 101.pantā garantēto tiesību pārkāpums.**

Tautas nobalsošanas rīkošana

Attiecībā uz Satversmes 1.panta grozījumiem, Satversmes tiesa ir noteikusi, ka „*Satversme gan sadala satversmes varu starp Latvijas pilsoņu kopumu un Saeimu, tomēr garantē Latvijas tautas ekskluzīvās tiesības rīkoties ar Satversmes*

⁴ Satversmes tiesas 2012.gada 19.decembra Lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-03-01, 21.punkts.

⁵ Satversmes tiesas 2012.gada 19.decembra Lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-03-01, 18.3.punkts.

⁶ Turpat.

⁷ Turpat.

⁸ Pilns līguma nosaukums – „Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kipras Republiku, Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltes Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku, Slovākijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltes Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanās Eiropas Savienībai”, Latvijas Vēstnesis, 159 (2924), 12.11.2003.

fundamentālajām normām, proti, atcelt konstitūciju vai noteikt jaunu konstitucionālo iekārtu.”⁹ Tādējādi, atbilstoši Satversmes 77.pantam, jebkuram likumam, ar kuru tiek grozīts Satversmes 1.pants, ir jābūt apstiprinātam tautas nobalsošanā.

Satversmes 1.pants nosaka Latvijas valstiskās neatkarības jeb suverenitātes principu. Jāatzīmē, ka šobrīd, ņemot vērā starptautisko tiesību subjektu savstarpējās attiecības globalizācijas kontekstā, valstu absolūta neatkarība nav iespējama. Šobrīd, valstiskā neatkarība ir saprotama kā juridisks jēdziens, kura ietvaros valstu pakļautība starptautiskajām tiesībām nevar tikt uzskatīta par valstiskās neatkarības pārkāpumu. Jebkāda realitātē eksistējoša politiskā vai ekonomiskā atkarība nevar ietekmēt valstu neatkarību, kamēr no valsts netiek formāli pieprasīta pilnīga pakļaušanās kādas „augstākas” valsts prasībām.¹⁰ Arī Kārlis Dišlers definē valsts suverenitāti kā valsts patstāvību pretim citām valstīm un neatkarību ne no vienas citas valsts.¹¹ Pastāvīgā Starptautiskā tiesa 1923.gadā ir norādījusi, ka tāda līguma noslēgšana, ar kuru valsts uzņemas veikt vai atturēties veikt noteiktas darbības, nav uzskatāma par atteikšanos no suverenitātes.¹² Latvijas valsts, pievienojoties Eiropas Savienībai, kā arī Eiropas Ekonomiskajai un monetārajai savienībai, ir piekritusi ierobežot savas pilnvaras konkrētās jomās, tai skaitā, monetārajā jomā. Šādu saistību uzņemšanās nenozīmē valsts neatkarības zaudēšanu, bet gan ir uzskatāma par iepriekš noslēgta starptautiska līguma noteikumu izpildi konkrētā jomā.

Turklāt vēlos norādīt, ka nacionālā valūta nav valsts pamatpazīme. Ne starptautisko tiesību teorijā, ne praksē atšķirīgas nacionālās valūtas esamība netiek uzskatīta par priekšnoteikumu valsts neatkarībai. Gan Eirozonai piederīgās valstis, gan citas valstis, kas šobrīd kā oficiālu norēķināšanās līdzekli *de facto* lieto citas valsts nacionālo valūtu,¹³ nav uzskatāmas par neatkarību zaudējušām valstīm. Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka arī Latvija pēc lata nomaiņas uz eiro zaudētu neatkarību Satversmes 1.panta izpratnē.

Tādējādi Eiro ieviešanas kārtības likums neparedz grozījumus Satversmes 1.pantā un tautas nobalsošanas rīkošana nav nepieciešama. Līdz ar to **Satversmes 101.un 80.pantā noteiktās vēlēšanu tiesības nav tikušas ierobežotas.**

Turklāt, jautājumā par pilsoņu iespēju izteikt savu viedokli par pievienošanos eirozonai referendumā ir svarīgi atzīmēt, ka Latvijas atteikšanās no nacionālās valūtas un lēmums par pāreju uz eiro ir cieši saistīts ar referendumu par iestāšanos Eiropas Savienībā rezultātiem. 2003.gada 20.septembrī Latvijas pilsoņu kopums piedalījās referendumā par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai, kurā „par” nobalsoja vairākums no referendumu dalībniekiem (66,97%).¹⁴ Referendumā Latvijas balsstiesīgajiem iedzīvotājiem bija iespēja atbalstīt vai neatbalstīt Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai saskaņā ar noteikumiem, kas bija iekļauti Latvijas Republikas pievienošanās līgumā Eiropas Savienībai. Kā minēts iepriekš, šī līguma 4.pants nosaka, ka „katra jaunā dalībvalsts no pievienošanās dienas piedalās Ekonomikas un monetārajā savienībā kā dalībvalsts, uz ko attiecas izņēmums, kā tā definēta EK līguma 122. pantā.” Tādējādi ir secināms, ka Latvijas pilsoņiem jau ir

⁹ Satversmes tiesas 2007.gada 29.novembra spriedums lietā Nr.2007-10-0102, 31.1.punkts.

¹⁰ Malcolm C. Shaw „International Law”, 5th edition, Cambridge University Press, 2006, p.189.

¹¹ Kārlis Dišlers „Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas”, Rīga, Tiesu Namu Aģentūra, 2004, 13.lpp.

¹² Affaire du Vapeur „Wimbledon”, CPJI Ser A 01 05, 1923, para.35.

¹³ Piem., Kambodža, Melnkalne, Panama, Vatikāns u.c.

¹⁴ <http://web.cvk.lv/pub/public/27556.html>

tikusi dota iespēja izteikt savu viedokli par pievienošanos Eiropas Savienībai, kas sevī ietver pievienošanos Eiropas Ekonomikas un monetārajai savienībai, tātad, valūtas nomaiņu uz eiro.

Visbeidzot, lai gan valsts iestāžu rīcībā nav konstatējami vēlētajū tiesību pārkāpumi, vēlos norādīt, ka EK līgums attiecībā uz praktisku eiro kā nacionālās valūtas ieviešanu paredzēja dalībvalstīm un to iedzīvotājiem saudzīgu regulējumu. EK līguma 122.panta 3.daļa paredz, ka dalībvalstu atbilstības eiro ieviešanas kritērijiem izvērtējums ir veicams reizi divos gados, vai arī pēc dalībvalstu pieprasījuma. Minētā norma neparedz dalībvalstij sankcijas par neatbilstību eiro ieviešanas kritērijiem līdz kādam noteiktam datumam, tādēļ valstij tika dota iespēja sasniegt ekonomiskos rādītājus, izvēloties laikietilpīgāku, bet iedzīvotājam saudzīgu un drošu politiku.

Tādējādi valdības lēmums īstenot valstī politiku, kas īsā laikā varētu Latviju sagatavot praktiskai eiro ieviešanai ir nevis juridiskas dabas jautājums, bet gan politikas prioritāšu jautājums. Tiesībsargs jau vairākkārt ir vērsis valdības un parlamenta uzmanību uz nepilnībām politikas plānošanas procesā, kuru rezultātā ir sasniegts ievērojams ekonomiskais progress, ietaupot uz iedzīvotājam nedraudzīgas sociālās politikas pamata. Ekonomiskā izaugsme nenoliedzami ir svarīgs mērķis, uz kuru būtu jātiecas katrai attīstītai valstij, tomēr ekonomiskai izaugsmei ir jāiet roku rokā ar iedzīvotāju labklājību. Tādējādi politikas plānošanas procesā jautājumos, kas būtiski ietekmē iedzīvotāju labklājību, ir nepieciešams īpaši iesaistīt pilsonisko sabiedrību, ieklausīties dažādu ekspertu atzinumos, kā arī papildus informēt sabiedrību par izvēlētais politikas nepieciešamību. Šāda rīcība palīdzētu novērstu situācijas, kad valsts institūcijas, kuru primārais uzdevums ir pārstāvēt sabiedrības intereses, nebauda tautas atbalstu tik svarīgā jautājumā kā nacionālās valūtas maiņa.

Tiesībsarga pilnvarojumā,
Tiesībsarga vietniece

I.Piļāne

Tralmaka